

Гуманізація неперервної професійно-художньої освіти

Обґрунтовується гуманістична основа неперервної професійно-художньої освіти, її спрямованість на розвиток активного суб'єкта професійно-художньої діяльності.

Ключові слова: гуманізація, професійно-художня освіта, фахівець художніх промислів і ремесел.

Гуманізація неперервної професійно-художньої освіти розглядається нами крізь призму розвитку суб'єктності майбутніх фахівців художнього профілю, яким притаманні духовна свобода, національна самосвідомість, активність, освіченість, творчість, професійна компетентність. Досягти такого рівня підготовки фахівців художнього профілю можливо за умови забезпечення професійними художніми навчальними закладами інноваційного освітнього середовища на засадах гуманізації.

Філософське осмислення гуманізації освіти, на думку М.П. Бердяєва, полягає у тому, що людська особистість належить не тільки часу, а й духовному світу, вічності [4]. До цієї думки схиляється і К.Т. Кантор, який визначає гуманізацію освіти, як шлях і засіб відродження в суспільстві духовності і культури, і навпаки, відчуження особистості від культури і освіти породжує бездуховність, морально-психологічну кризу особистості [7].

Поняття "гуманізація", на думку Г.О. Балла, тісно пов'язане із поняттям "гуманізм" (світоглядна орієнтація), витоки якого сягають античних часів, що сформувався в епоху Відродження, розвинувся в добу Просвітництва і набув особливої актуальності в сучасну епоху, коли вельми загрозливі для людства глобальні проблеми загострюються через різноманітні конфлікти. Гуманність у людських стосунках, вчений визначає як один із принципів гуманізму [3].

Гуманізація, тобто "олюднення освіти", як зазначає В.В.Краєвський спрямована на посилення положень вітчизняної і зарубіжної особистісно орієнтованої педагогіки, згідно з якою сутність освітнього процесу полягає у цілеспрямованому перетворенні соціального досвіду в особистий [8].

Важлива роль в гуманізації освіти відводиться мистецтву, яке на думку О.Г. Асмолова, перетворює людину через її неусвідомлену сферу. Він стверджує, що в мистецтві ми даруємо, передаємо свою особистість іншим, відкриваємо нові духовні висоти [2].

Цінною у дослідженні проблеми гуманізації освіти і, зокрема, професійно-художньої є розроблена Б.Г. Ананьєвим структура знань про людину як особистість. Зокрема у монографії "Людина як предмет пізнання" Б.Г. Ананьєв пише: "У процесі вивчення людини як особистості особливо виділяються: статус особистості, тобто її положення в суспільстві (економічний, політичний, правовий, суспільні функції), який зреалізовує особистість відповідно до цього положення й історичної епохи у формі різних ролей; мотивація її поведінки і діяльності в залежності від цілей і цінностей, що утворюють її внутрішній світ; світогляд і вся сукупність відносин особистості до навколишнього світу (природи, суспільства, праці, інших людей, самого себе); характер і нахили" [1, с.84]. Ці характеристики особистості, як стверджує вчений, визначають її світогляд, життєву спрямованість, суспільну поведінку, основні тенденції розвитку.

Про утворення особистісно орієнтованої педагогічної системи, яка могла б зреалізовувати принцип дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції у розвитку сучасного світу, зазначає В.Г. Кремень. Це завдання, на його думку, набуває особливої актуальності для України, де впродовж цілої епохи пошанування особистості, культивування її свободи, м'яко кажучи, не були сильною стороною суспільства. Навпаки, зневага до особистості людини, заперечення її права на індивідуальність та самовияв сутності з одночасною абсолютизацією інших цінностей, чужих природі людини, вели не тільки до

трактування людини як гвинтика великого механізму, а й до фізичного знищення мільйонів людей. Водночас В.Г.Кремень наголошує, що ми повинні зробити все можливе для заміни авторитарної педагогіки педагогікою толерантності, суб'єктно-об'єктних відносин між учителем і учнем – суб'єктно-суб'єктними, здійснити інші демократичні зміни, з тим щоб із навчальних закладів виходили люди самодостатні, підготовлені до свідомої та ефективної життєдіяльності в різних сферах життя. Тільки так можна утвердити стабільну демократію та громадянське суспільство в країні, адже лише самодостатня особистість здатна брати на себе відповідальність і бути ефективною в ринковій економіці [9].

Результати теоретичного вивчення проблеми дослідження дали змогу дійти висновку, що гуманізація неперервної професійно-художньої освіти, насамперед, ґрунтується на позитивних ідеях провідного світоглядного принципу – *гуманізму*, згідно з яким визначаються безмежні можливості особистості у неперервному професійному вдосконаленні, її права на вільний прояв своїх здібностей, переконань. Під впливом цих важливих положень зміст, форми і методи професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел набувають особистісно орієнтованого характеру і спрямовуються на забезпечення їхнього творчого професійного розвитку. З цього випливає, що в якості системоутворювального фактора особистісного зростання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел виступають їхні потреби, мотиви, цілі, здібності, активність, інтелект та інші індивідуально-психологічні якості, розвиток яких набуває творчого характеру лише в процесі особистісно орієнтованого навчання.

Гуманізація неперервної професійно-художньої освіти ґрунтується на врахуванні принципів природовідповідності та культуровідповідності. Згідно з принципом природовідповідності важливе значення відводиться фізичним і психічним процесам розвитку особистості майбутнього фахівця художніх промислів і ремесел. Крім того, методи, форми, педагогічні технології добираються відповідно до природи учня професійного художнього

навчального закладу. Не менш важливим є принцип культуровідповідності, який забезпечує оволодіння особистістю майбутнього фахівця художніх промислів і ремесел загальнолюдськими, культурними й мистецькими цінностями українського народу, націй і народностей, які проживають в Україні та за її межами.

Зауважимо, що поєднання професійного і особистісного розвитку майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел водночас ґрунтується на принципі саморозвитку, який детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, що в кінцевому результаті призводить до вищої форми життєдіяльності особистості – творчої самореалізації. Мається на увазі створення витворів мистецтва на основі оволодіння професійними знаннями й уміннями проектувати, оздоблювати і виготовляти вироби декоративно-вжиткового призначення [10].

Гуманізація неперервної професійно-художньої освіти відбувається у трьох напрямках: оновлення змісту, організація особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу, гуманізація відносин в освітньому і професійно-художньому середовищі.

Згідно з принципом гуманізації добирається такий зміст навчального матеріалу, який забезпечує формування світогляду особистості, її саморозвиток, самонавчання й самовиховання. Зміст нових знань і вмінь професійно-художнього навчання проектується з урахуванням попереднього професійно-освітнього досвіду особистості з метою забезпечення їх тісного взаємозв'язку. Наприклад, під час вивчення майбутніми виконавцями виробів декоративно-вжиткового мистецтва законів композиції досвідчені викладачі використовують практико орієнтований навчальний матеріал, який ґрунтується на творчому досвіді учнів, набутому під час пленерних, етнографічних практик, занять у виробничих майстернях тощо.

Гуманізація змісту професійно-художньої освіти ґрунтується на посиленні його гуманітарної складової. Тобто, створення такого емоційного

змісту навчання й відповідного навчально-методичного забезпечення (підручники, навчальні посібники тощо), які б розвивали гуманітарне мислення учнів і гуманітарну свідомість педагогів професійних навчальних закладів художнього профілю.

Реалізація гуманітарної складової змісту професійно-художньої освіти забезпечується вивченням учнями знань з етики, естетики, екології, права, економіки з урахуванням специфіки їх майбутньої професійної діяльності. Зауважимо, що зміст цих гуманітарних дисциплін забезпечує формування в учнів гуманітарного відношення до природи, людей, до себе, а також і до професійної діяльності, її результатів.

Розвиток творчої особистості фахівців художніх промислів і ремесел безпосередньо пов'язаний з метою та завданнями викладання предметів мистецького й естетичного спрямування. Особливе значення в гуманізації неперервної професійно-художньої освіти мають категорії естетичного виховання та творчої діяльності учнів. На основі залучення молоді до духовної культури як способу оволодіння загальнолюдськими та національними цінностями й на їх підґрунті створення власних витворів мистецтва забезпечується творчий і моральний саморозвиток особистості, формування художньо-образного мислення, творчої уяви, емоційного й естетичного сприймання навколишнього середовища.

Особлива роль у гуманізації підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел належить естетичному вихованню, сутність якого полягає в гармонізації відношень особистості з суспільством, природою, власним "Я" за законами краси засобами музики, народного декоративно-вжиткового й образотворчого мистецтва, архітектури, графіки, літератури, театру тощо.

Посилення гуманітарної спрямованості загальнотехнічних і спеціальних предметів, зумовлює необхідність доповнення змісту навчальних програм цих предметів матеріалом про взаємодію людини з природою, технікою,

забезпечення взаємозв'язку знань з основ художнього виробництва з перспективами його розвитку, естетизацією виробничого середовища тощо.

Гуманізація неперервної професійно-художньої освіти зумовлює необхідність здійснення навчально-виробничого процесу з урахуванням індивідуального і диференційованого підходів до навчання. Зауважимо, що індивідуальний підхід до професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел значну роль відіграє і у відборі його змісту. Зміст кожного предмета, що вивчається учнями професійних художніх навчальних закладів, а особливо спеціальних, має враховувати їхній інтелектуальний і творчий розвиток, художні здібності, індивідуальні можливості щодо оволодіння начальним матеріалом. З цією метою навчальні завдання добираються на основі особистісної значущості їх змісту, індивідуальної траєкторії навчання, рівня сформованого пізнавального інтересу. Наприклад, під час вивчення регіональних особливостей оздоблення виробів техніками народного мистецтва (різьблення та розпис по дереву, виготовлення художніх виробів із кераміки тощо) учням доцільно видавати індивідуальні завдання, спрямовані на дослідження художніх технік, що використовувались майстрами села, регіону, з якого вони є родом і де проживають їхні батьки тощо.

Навчання учнів професійних художніх навчальних закладів секретам майстерності з художнього ремесла також доцільно здійснювати індивідуально. Насамперед, це пов'язано з виконанням значної кількості ручної праці, а, по-друге – індивідуальний показ майстром виробничого навчання техніки оздоблення виробу має емоційне забарвлення й особистісне спрямування. Це пояснюється тим, що під час показу прийомів роботи майстер враховує індивідуальні особливості учня, свої дії підсилює емоційними словами, які зацікавлюють учнів, вселяють віру у їхні можливості й здібності. Індивідуальний підхід до навчання дає можливість педагогу з невстигаючими учнями працювати більше часу, ніж з іншими.

У цій роботі викладач, майстер виробничого навчання має враховувати інтегральні якості учнів, що характеризують їхні індивідуальні особливості: відношення до навчальної діяльності (пізнавальні потреби, мотиви, інтереси, відповідальність, обов'язок, працелюбство, дисциплінованість); розвиток інтелектуальної сфери (сприйняття, пам'ять, мислення; розвиток емоційної сфери; розвиток вольової сфери (готовність і вміння долати труднощі)).

Гуманістичну основу має і диференційований підхід, що широко використовується в організації самостійної роботи учнів над розв'язанням практичних завдань, виконанням різних за складністю видів художніх робіт тощо. При цьому учням надається право самим вибирати тип і складність завдань. Такий підхід дає учням рівні можливості брати участь у навчальному процесі, поетапно досягати кращих навчальних результатів (оцінка, розряд). Оперуючи невеликою кількістю кольорів, оновлюючи та змінюючи візерунки, учні другого року навчання на виробничих заняттях створюють власні декоративні художні вироби. При цьому враховуються локальні особливості їх виготовлення. Кращі вироби експонуються на художніх виставках, за що учні нагороджуються дипломами, медалями. Долучаючись до секретів художнього ремесла учні стають кращими, добрішими, духовно багатшими, у них формується національна самосвідомість.

Сучасні глобальні цивілізаційні процеси зумовлюють необхідність вчити учнів професійних художніх навчальних закладів успішно жити в інформаційному суспільстві; взаємодіяти зі світом природи, мистецтва, з людьми, використовувати ситуативно добуті знання для прийняття важливих рішень, працювати в команді, розуміти принципи відкритого суспільства; оволодівати новими мистецтвознавчими й технологічними знаннями, інформаційними технологіями, знаннями організації підприємницької діяльності тощо. У реалізації цих завдань важливо, щоб діяльність педагогів професійних художніх навчальних закладів була також гуманістично спрямована. Для цього викладачі, майстри виробничого навчання повинні уміти визначати зміст професійного навчання, зокрема виявляти оптимальні

співвідношення фундаментальних і спеціальних дисциплін, розробляти зміст навчальних програм з теоретичних предметів і виробничого навчання в умовах лабораторій, навчальних майстерень, на виробництві (практика і навчання), найбільш ефективні педагогічні технології, що ґрунтуються на принципах проблемності, мотивації, забезпечення адекватності діяльності характеру майбутньої професійно-творчої діяльності тощо, впроваджувати інформаційні технології, комп'ютерні засоби навчання, здійснювати демократичний контроль за засвоєнням учнями навчальної інформації, професійних умінь і навичок (аудиторна і самостійна діяльність) тощо.

Водночас важливо, щоб педагоги професійних художніх навчальних закладів уміли забезпечувати комфортне навчальне середовище на основі реалізації психологічної підтримки учнів, співробітництва, безстресового та успішного оволодіння знаннями й уміннями. Адже, як наголошує І.А. Зязюн, в учнів виникає інтерес до навчальної діяльності лише у тому випадку, коли у цій діяльності є успіх. На думку вченого, розвиток особистості учня буде успішним, ефективним лише в тому випадку, якщо освіта, навчання і учіння супроводжуються позитивними естетичними почуттями, зокрема прекрасного, піднесеного і пов'язаного з ними комічного [6].

Про необхідність побудови навчально-виховного процесу на засадах гуманістично-проектної моделі, наголошує академік І.Д. Бех. Провідною детермінантою цього процесу, на думку вченого, виступає забезпечення глибини проникнення співучасниками інтимно-особистісного діалогу у внутрішній світ один одного. Вербалізуючи свої світоглядні принципи, цінності, ідеали, переживання, прагнення тощо, педагог на розумовому та емоційному рівнях долучає виховання до сутності своєї особистості і цим самим сприяє її моральному перетворенню [5].

За цих умов навчально-виховний процес спрямовується на залучення учнів професійних художніх навчальних закладів до дослідно-пошукової діяльності, самостійного опрацювання навчального матеріалу, вироблення власної позиції, співробітництва. Водночас організація процесу професійно-

художнього навчання ґрунтується на визнанні унікальності й неповторності суб'єктів цього процесу, створенні "ситуації успіху", "ситуації співтворчості". Процес професійно-художнього навчання стає цілісним процесом формування конкретних знань, умінь, навичок, досвіду діяльності, поведінки, особистісних якостей (добросовісність, терпимість, відкритість, здатність мислити критично, системно, абстрактно, образно, творчо тощо).

Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу у професійних художніх навчальних закладах знаходить свій вияв у дружбі, співробітництві, взаємодопомозі, у всьому, що сприяє всебічному розвитку особистості майбутнього фахівця. Тобто гуманістичні засади організації професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел забезпечують, на оновлених засадах, формування і розвиток психологічно комфортних, ситуативно-адекватних і безпечних для особистості та суспільства способів оволодіння знаннями і вміннями професійно-художньої діяльності; розвиток і саморозвиток учнів на основі виявлення їх індивідуальних особливостей, формування пізнавальної й комунікативної компетентності; підвищення рівня мотивації у вивченні загальнохудожніх і спеціальних дисциплін; якісному оволодінні професійними кваліфікаціями; самостійному підвищенні професіоналізму протягом усієї професійно-художньої діяльності.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що гуманізація неперервної професійно-художньої освіти передбачає: особистісний характер розуміння майбутніми фахівцями художніх промислів і ремесел смислу власного життя, процесу і результатів професійно-художньої освіти; етнокультурний розвиток їх особистості, залучення до скарбниці народної культури, мистецтва; естетичне й етичне виховання на основі оволодіння системою знань, культурних цінностей; формування екологічної й правової культури, громадянськості, почуття патріотизму, національної свідомості; особистісне вдосконалення і зростання в процесі

творчої професійно-художньої діяльності; саморозвиток і світоглядну рефлексію тощо.

Література:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев. – Л. : ЛГУ, 1969. – 329 с.
2. Асмолов А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров / А.Г. Асмолов. – М. : «Ин-т практ. психол.» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 768 с.
3. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічних сферах) / Г.О. Балл. – К. ; Рівне : «Видавець Олег Зень», 2007. – 172 с.
4. Бердяев Н.А. Христианство и классовая борьба / Н.А. Бердяев // Искусство Ленинграда. – 1989. – № 5. – С. 92–97.
5. Бех І.Д. Справедливість – несправедливість у міжособистісних взаєминах педагога та учнів / І.Д. Бех // Професійна освіта : педагогіка і психологія : Українсько-польський щорічник / [за ред. Т. Левовицького та ін.] – 2006. – Вип. VIII. – С. 29–39.
6. Зязюн І.А. Філософські засади освіти : освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : [монографія]. – К., 2003. – С. 11–60.
7. Кантор К.Т. Наука, техника, культура : Проблемы гуманизации и социальной ответственности / К.Т. Кантор // Вопросы философии. – 1989. – № 1. – С. 23–29.
8. Краевский В.В. Общие основы педагогики : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. зав.] / В.В. Краевский. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
9. Кремень В.Г. Освіта і наука України : шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 276 с.

10. Радкевич В.О. Сучасні тенденції розвитку професійно-художньої освіти в Україні / В.О. Радкевич // Проф.-тех. освіта. – 2003. – № 1. – С. 31–35.

В.А. Радкевич

Гуманизация непрерывного профессионально-художественного образования

Обоснована гуманістическа основа непрерывного профессионально-художественного образования, ее направленность на развитие активного субъекта профессионально-художественной деятельности с высоким уровнем ответственности за сохранение национальной культуры, развитие современного декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: гуманизация, профессионально-художественное образование, специалист художественных промыслов и ремесел..

V.O. Radkevych

Humanizing of continuous professionally-artistic education

There were grounded the humanistic bases of continuous professional artistic education and its focus on the development of an active subject in professional and artistic activity.

Keywords: humanization, professional art education, specialist of art crafts.